

बान्तावा

आदिवासी जनजाति सम्बन्ध महासंघ १९८८
(आईएलओ महासंघ न १६६)

INDIGENOUS
MEDIA FOUNDATION

निहाडहोन श्रम हुपओ ढिट्पखाटुपआ

- ☞ निहाडहोनआ काची खोन्की काचिखिमओ याडमा निकाय दाङ्का जेनेभादा बुत्ताओ खोन्की ७ जुन १९८९ दा आफिओ ७६औ टुपखाटुप लिसाओ याआडा ।
- ☞ आदिवासी जनजाति चोक्मा महासन्धि खोन्की लोकावा, १९५७दा पाआओ निहाडहोन मापदण्डचि खाडमुयाडसा ।
- ☞ मना टोक्मायुओ हेन्खाम भेप्लो घोषणापत्र छेन्बी, साप्टेनकोप खोन्की रिदुमपादुम टोक्मायु चोक्याडओ निहाडहोन प्रतिज्ञाछापलावा मना खोन्की हाडदुम टोक्मायु चोक्याडओ निहाडहोन प्रतीज्ञाछापलावा खोन्की दुमछित खान्मा चोक्याडओ बढ्दे निहाडहोनदा छाप्याडओ टोड्माचिदा युड्मा मुयाडसा ।
- ☞ सन १९५७ दाङ्का निहाडहोन दुमसेडओ हुपदा लिसाओ मुमासी खोन्की हेन्खामओ भाराक हुनचिदा आदिवासी जनजातिओ योकदा लोसाओ मुमासिचिआ ओसोओ तुव्वादा बुदाडा मापदण्डचिओ समीकरण मुलक अभिमुखिकरणचि खान्माओ निम्पाड अनवाक निहाडहोन मापदण्डचि लोकमाकी मुयाडसा खान्नुओ लिसाओ यड छाड मुयाडसा ।
- ☞ आफिओ युङ्गाठोड याआडओ हाडहोनचीओ संरचनहुत्दा आफिओ हुपची, हड्मायुदा खोन्की छेन्बी मुमासिदा बुत्मायु मुमाटोक्मा आफिओ सिन्मायुयड खोन्कि साम्योक कायम युङ्गा खोन्की मुमासी मुखाओ पाछाचिओ आकाक्षाचिदा मान्यता पुवाओ याकयाड ।
- ☞ हेन्खामदा देमओदेम लोकचिदाओ पाछाची आफिओ युङ्गाठोड याकयाड हाडहोनहुत्दा नेक्लो मनाची आफिओ दाप्यड्छड मना टोक्मायुची याडयाडओदा मानटोडमा मयाकयाडओ खोचिदा दुमसेड अलुड,

थाप्सड खोन्की खाडमाचिदा भाराक याडयाडसा खात्याडओ यड छाड खाडमुवाओ याक्याड ।

- ☞ रिदुमपादुम खालाखालादा खोन्की मना पाछाओ साप्टेन खोन्की पर्यावरणीय सामान्यता खोन्की निहाडहोन फामा खोन्की टोडमादा आदिवासी जनजातिआ मछोकटाओ टोक्पो योकदानची खाडयाडसा मुमादोतयाड ।
- ☞ हेन्खाम हाडहोन काचिहृप हेन्खाम हाडहोन संघिय चामाथोका खोन्की चासुमहृप भाराक हाडहोन संघिय ताया, वैज्ञानिक खोन्की रिदुमपादुम काचिहृप खोन्की हेन्खाम नुवाकहृप खोन्की ओदाछुकओ अमेरिकी इण्डियन दाङ्गा खान्नुओ तह खोन्की चोक्याडओ हृपदा टोक्याडओ फामादाओ देहायआ चुम्मानचिन मुवाओ खोन्की मो चुम्मानचिन याडयाडओ पोनयाडसा खोन्की सुनिस्चित मुमा हालिओ फामा जारी युझ्ना दुमयुझ्ना मुओ यड खाडमुयाडसा ।
- ☞ ओसोओ टुप्खाटपओ फेपऔ काची यडओ उपदा याक्याडओ आदिवासी जनजाति चोक्याडओ महासन्धि १९५७ (सख्य १०७) ओ आशिक टोडमादा चोक्याडओ केही दुमयुडमाची लोक्याडसा मुमा निर्णय मुयाडसा ।
- ☞ मो दुमयुडमाचिआ आदिवासी जनजाति चोक्याडओ महासन्धि १९५७ओ टोडमा मुवाओ अक्टानिहाडहोन महासन्धिओ रुपदा लिओ यडओ निर्णय मुयाडसा ।
- ☞ आइ अक भुड नेक बोम रेपनेक दोडओ जुन सोनओ हप्सेक तारिकओ लेन आदिवासी जनजाति चोक्याडओ महासन्धि १९८९ लोयाडओ देहायओ महासन्धि पारित मुवाओ याक्याड ।

भांड १
सामान्य नीति

धारा १

१. ओ महासन्धि देहायक जनजाति खोन्की मनाचिओ हकदा पाकमा लिओ याकयाड ।
    - (क) साप्टेनकोप रिदुमपादुम खोन्की छेन्बिओ योकदा हाडहोन टेनपाडओ नेकलो भुइची दाडका नेकलो, याकयाड मोत्तिओ योकदा आफिओ थापसड खोन्की मोत्तिओ प्रथा खोन्की बिशेष दुमसेड खोन्की नियमचिओ तुववादाडका भाराक खोन्की अधाड रुपदा नियमित लिओसाआ लेत्वा हेन्खामओ आदिवासी जनजातिचि ।
    - (ख) छोसामी मुवाओ खोन्की औपनिबेशिकरणओ अमिताओ हाड हायुडओ पुङ्कालेन लि हिदाओ बेन्दा खाउ हेन्खामदा मो हेन्खामादा याकयाडओ खाउ हेन्खामा हुपदा युडकावा मनाचिओ बडश लिसाओ तुववाआ आदिवासी लोयाडओ खोन्की आफिओ दुमसेड हैसियतदा हत्तिओ जे छाड याक नुछाड आफिओ खोन्की भाराक साप्टेनकोप, छेन्बी, रिदुमपादुम खोन्की हाडदुम खिमचिदा कायम युङ्गा लेत्वा हेन्खामदाओ मनाची ।
  २. आदिवासी जनजातिओ रुपदा आफिओ सिन्मायु खोन्की महासन्धिओ चुम्मानचिन मुमाओ निम्पाड अकटा मौलिक मापदण्ड याकयाडओ याक ।
  ३. ओ महासन्धिआ प्रयुत मना सान्ला निहाडहोन दुमसेड खोन्की मो सान्ला खाड मुसुओ टोकमायुचिओ चोकमादा खाउ छाड प्रभाव मुमाओ निम्पाड व्याख्या मुवाओ मात्दोड ।
- धारा २**
१. चोकयाडओ मनाओ भागालाप्कावदा मो मनाचिओ टोकमायु रात्मानचिन

मुमा खोन्की मोचिओ अखण्डताओ सायाचोडमा प्रत्याभुत मुमा समन्वित खोन्की प्रणालिवद्व काचिओ मुमासी मुमा पाडखुन हाड्यडमिओ याकयाड ।

२. हत्तिओ काचिदा देहायदा अयची छाड समार्वस लिओयुड्याड ।
  - (क) हाडहोन दुमसेड खोन्की नियमचीआ हेन्खामओ योक दाङ्गा मो मनाचिओ सालुमसडचीआ सायाचोडमा रुपदा खानुलो मुमाओ निम्पाड मिमादोत ।
  - (ख) मो मनाचिओ साप्टेनकोप खोन्की रिदुमपादुम सिन्मायु, थाप्साड खोन्की थापसड हुपचिओ सायाचोडमा मुसा खोचिओ साप्टेनकोप छेन्बी खोन्की रिदुमपादुम टोक्मायुचीओ भाराक कार्यन्वयन पोनयाडसा मुमादोत ।
  - (ग) मो मनाचिओ मिन्मा खोन्की हडमायु प्रदत्ती छुत्वा खान्नुओबेन लिइ तारी आदिवासी खोन्की हाडहोन टेनपाड़ओ नेक्लो सालुमसडची हुत्वा मौजुदा साप्टेनकोप, छेन्बी खाडकावाची उन्मुलन मुमा चोक्याड़ओ मनाचिओ सालुमसडचिदा फामाची दोत ।

धारा ३

१. आदिवासी जनजातिचिआ मना टोक्मायु खोन्की आफिओ लेत्वाओ भाराक अयची निर्बाध रुपदा खोन्की खाउछाड भेदभाव मान्मु याडमाओ निम्पाड ओ महासंधिओ चुम्मानचिनदा मो मनाची दुवाछा खोन्की मेछाछा सालुमसडचिओ हकदा बिना भेदभाव पाक्मादोत ।
२. ओ महासन्धिदा छाप्माओ टोक्मायु मनाचिओ मना टोक्मायु खोन्की दाप्यडछड लेत्वाचिओ उल्लङ्घन मुमा खाउ खाला सावा खोन्की सावा पाक्मा अदोतन्नीन ।

धारा ४

१. चोक्याडओ मनाची काचिहृपची, छेन्बि, काची, रिदुमपादुम खोन्की युडलादा मनाचिओ रात्मायुओ निम्पाड खानुओ निरुड अयची पारित मुमादोत ।
२. हलिओ निरुड अयची चोक्याडओ मनाचिओ लेत्वा रूपदा अभिव्यक्ति लिसाओ मिन्माची देड्सा निलिनिन ।
३. अलिओ निरुड अयचिआ मनाओ साधारण टोक्मायुओ भेदभाव मात्दोड याडकावा खाउछाड खाले प्रतिकुल प्रभाव मुमा अनुनिन ।

धारा ५

ओ महासन्धि चुम्मानचिन पाकमा हिदा,

- (क) हली मनाओ साप्टेनकोप, रिदुमपादुम, साम्योकमी खोन्की आध्यात्मिक लुड खोन्की याडमाचिओ मान्यता मुमाकि रात्मादोत खोन्की खोचिओ भुड खोन्कि खोची आफिदा लियाडओ समस्याचिओ साम्पुकवा समुचित खानुओ खाडमाकी याडमादोत ।
- (ख) हली मनाचिओ अलुड, मुखाड, खोन्की काचिहृपओ अखण्डताची खानुलो मुमादोता (ग) प्रभावित मनाओ टामा खोन्की फामा निम्पाड हलिओ मनाआ आफिओ काची खोन्की अनवाक योकचिओ तुववादा आफिआ सिन्तुमओ चर्को खान्माओ निम्पाड नितिची लोकमा मुमादोत ।

धारा ६

१. ओ महासन्धिओ योकचिदा मुवाओ हाड्यडमी देहाय हली मुडु ।

- (क) मो मनाची प्रत्यक्ष रूपदा प्रभाव लिमा रओ दुमसेड खोन्की प्रशासनिक कामाचिओ चोक्माओ यड मुहिदा खानुओ काचिची

खोन्की खासगरी खोचिओ यडछोडगी काचिहृपची दाङ्गा चोक्याडओ मनाछुत्दा सेनमुमा दोत ।

- (ख) मोची छुत्दा सरोकार युळा नीति खोन्की काचिपेनचिओ निम्पाड पाडऱ्युन मुमा काचिहृप खोन्की प्रशासनिक खोन्की नेक्लो निकायचिदा निर्णय मुमा भाराक तहचिदा खिप्पीओ नेक्लो तहची जुन हदतारी भागालाप्कावाची मलिओ याका कम्तिदा मो हददा मो मनाची लेत्वा ठगआ भागालाप्कावाची रमाओ बेन बनेमुमा दोत ।
- (ग) मो मनाची आफि काचिहृप खोन्की पहलचिओ भाराक मुमासिओ निम्पाड मिनलाम खडा मुखा खोन्की उपयुक्त लिसाओ योकदा ओसोओ खाङ्घादाओ निम्पाड चाहादोतओ स्रोतची टाटमादोत ।
२. ओ महासन्धिओ कार्यन्वयन मुमाहिदा परामर्श खानुलो नियतआ खोन्की परिस्थिति खानुलो लिओ दुमसेन अयचिओ चोक्मादा दुमतोड खोन्की दुमतोड हासिल मुमा उदेश्यआ मुमादोत ।

धारा ७

१. चोक्याडओ मनाचिआ आफिओ याम आस्था खाचिहृप खोन्की आध्यात्मिक कल्याण खोन्की खोचिआ कोप्ताओ नेक्लो खालेआ याडयाडओ थाम्पुक प्रभाव मुखा मुमासी प्रक्रियाओ निम्पाड आफिओ पुढ़लेखा निर्धारण मुमा खोन्की सम्भव लितारी आफिओ छेन्बी साएनकोप खोन्की रिदुमपादुम मुमासी लाप्पा कायम मुखा टोक्मायु याक्याडा ओसोओ अतिरिक्त मोचिआ प्रत्यक्ष रूपदा मुमा रओ हाडहोन खोन्की हुप मुमासिओ योजना खोन्की काचिपेनचिओ तर्कदा कार्यान्वयन खोन्की अलुडदा खोची भागालाप्कावा याक्याड ।
२. प्रभावित मनाओ भागालाप्कावा खोन्की फामादा खोचिओ पाम खोन्की काची योक नुवाक खोन्की तायाओ छानदा खानुओ टात्खा तुववा

६

खोचिदा छुकओ साप्टेनकोप, आध्यात्मिक खोन्की रिदुमपादुम खोन्की युद्धला खाडमेत्मा लुड मुमा खिप्पाची खोन्की खोम्मा तुववा खाडमा दोत । मो खिप्पाओ निम्पाड काचिपेनओ निम्पाड खानुओ मुमादोत ।

३. हाड्यडमीआ भाराक मनाचिओ फामा खोचिओ युद्धा ठोड थाम्पुक युद्धला रात्ता खोन्की बनावटओ अयची छाड याडमादोत ।

धारा ८

१. चोक्याडओ मनाचिओ हकदा हाडहोन दुमसेड खोन्की नियमची पाकमा हिदा खोचिओ थापसड खोन्की थापसड दुमसेड समुचित ध्यान पमादोत ।
२. हाडहोन दुमसेड प्रणाली खोन्की निहाडहोन रुपदा मान्यता टोकमायु मना टोकमायु दाङ्गा परिभाषित लिसाओ दाप्पडछड टोकमायु छुत्दा नबाझिएको योकदाओ मनाचिआ आफिओ थापसड खोन्की काचिहुपओ कायम युद्धा टोकमायु याकयाड । मो भेनदुम मुमा तारी अत्पन्न लिमारओ लोकालो खान्मा याडखावा लिइओ योकदा काची पुडँखालेन मुमादोत ।
३. ओ धाराओ प्रकरण अक खोन्की हुवा कार्यान्वयन लिसाओ तुववादा मो मनाची सालुमसडची भाराक मनाचिआ पओ टोकमायुचिओ याडमा खोन्की तदअनुरूपओ कर्तव्यचि पालना मुमादाङ्गा छेकमादोत ।

धारा ९

१. हाडहोन दुमसेड प्रणाली खोन्की निहाडहोन रुपदा मान्यता टोकमा मना टोकमायु छुत्दा खाडअत लिसाओ हदतारी चोक्याडओ मनाची दाङ्गा आफि सालुमसडचीआ मुवाओ कसुरदा अलेनकोन चोक्मादा थापसड रुपदा मुखाम लियाडसा टाओ विधिचिओ सावाचिडमा मुमादोत ।
२. दण्ड सजायओ चुम्माचिन चोक्याडओ मनाओ थापसडची मोत्तिओ मुद्दाचि चोपखा टोकमायु खोन्की दुमसेडमिचिआ खाडमादोत ।

धारा १०

- मो मनाचिओ सालुमसडचीदा सामान्य दुमसेडऱ्या चुम्माचिन मुवाओ दण्ड सजाय पाक्मा मुमाहिदा खोचिओ छेन्बी साप्टेनकोप खोन्की रिदुमपादुम दिवाडची खाडमाकी पमादोत ।
- छेकखिमदा छेक्मा मते माआड दण्ड सजायओ विधिचिआ पुङ्गालेखा पमादोत ।

धारा ११

दुमसेडऱ्या भाराक मनाचिओ हकदा पाक्मा गरि लोवाओ योकदा बाहेक छेन्बी टोक्माकी मुमा खोन्की मनाओ सालुमसडची दाङ्गा अनिबार्य रुपदा खाउ छाड खालेआ वैयक्तिक सेवा पकावा काची दुमसेड दाङ्गा अनुनिनओ खोन्की दण्डनिय माने मुयाडओ याक्याड ।

धारा १२

चोक्याडओ मनाओ टोक्मायुचिओ दुरुपयोग लिसाओ विरुद्धदा हलिओ टोक्मायुचिओ प्रभावकारी कार्यान्वयनओ निष्पाड खोचिओ आफि खोन्की आफिओ यड्छोडमी निकाय दाङ्गा दुमसेड कार्बाही याडमा रओ खोचिओ टोक्मायु रात्मायु मुमादोत । मो मनाचिओ सालुमसडचिआ याडखावा लिओ योकदा अनुवाद दाडका खोन्की नेक्लो प्रभाकारी दाङ्गा खोचिओ दुमसेड कार्बाही तुप्मा रओ खोन्की खोचिआ तुप्मा मरओ यड्ची याडमादोत ।

भाग २

थाम्पुक

धारा १३

- महासन्धिओ लोकओ टोडमाओ निष्पाड हाड्यडमिआ चोक्याडओ रिदुमपादुम खोन्की आध्यात्मिक अलुडचिओ खाउ खोचिआ कोप्ताओ नेक्लो खाउ खाले याडमा थाम्पुक खोन्की भुहुप हवाटाक मनाचिओ चोक्मा खोन्की मोछुत्दा चोक्टाओ भाराक तुववा खानुलो सायाचोडमा मुमादोत ।

१

२. धारा १५ खोन्की १६ दा प्रयुत्त थाम्पुक लोयाओ सान्लाओ तुववादा मनाआ कोप्तुओ खोन्की नेकलो खाले याड्याड्यांओ ठोड्यांची भाराक पर्यावरणदा छाड कोप्पाओ खाडमुसु ।

धारा १४

१. चोक्याडओ मनाआ थाप्सड रूपदा कोप्ताओ थाम्पुक खोचिओडा । याक्मा खोन्की चाओ निम्पाड छाड पमादोत ओ तुववादा मनाचिआ आफि मते माआड खोन्हुछाबा मुमाचाना खोन्की थाप्सड मुमा खोन्की थाप्सड रूपदा पहुछ मुमाकी थाम्पुक याडओ निम्पाड खोचिओ टोक्मायुओ रात्मायुओ निम्पाड खानुओ अयची याडमादोत । ओ तुववादा हुकावा मनाची खोन्की हुकावा चासुमिचिदा खानुलो खाडमादोत ।
२. हाड्यडमीआ चिक्याडओ मनाचिआ थाप्सड रूपदा कोप्ताओ थाम्पुक सिनमाओ खोन्की खोचिओ याक्याडओ खो चायाडओ प्रभावकारी रात्माकी प्रत्याभुति लेन चाहादोतओ यड बुसित्दा खान्मादोत ।
३. चोक्याडओ मनाचिआ मुयाडओ थाम्पुक तुववादा लोवाओ रात्माकी हाड्होन दुमसेड प्रणालीदा भाराक काचिबिधिची चुम्मानचिन मुमादोत ।

धारा १५

१. चोक्याडओ मनाचिआ थाप्सड तुववादा साम्पुकवा अछोड टोक्मायु रात्माचिनदोत । हल्निओ टोक्मायु अछोडचिओ याडमादा चुम्मानचिन खोन्की रात्कामिदा भागालाप्कावा लिमाकी मनाओ टोक्मायु छाड पाक्मादोत ।
२. खनिज पदार्थ खोन्की बाखाकुम स्रोतओ स्वामित्व खोन्की थाम्पुक तुववा नेकलो स्रोतचिओ टोक्मायु हाड्यडमी निहित याक्लो ओ योकदा हाड्यडमी हल्निओ मनाची थाम्पुक तुववा खोन्की स्रोतओ अन्वेषण खोन्की अयओ निम्पाड खाउ छाड काचिपेन याडमा खोन्की याड्याड्यां हिदा अनुमती पमाकी बुसु खोचिओ खानुलो लिओ खोन्की अलिनिनओ

देली लिओ यड निर्धारण मुमाकी मोदाओ मनाची एन मुमा दोता काचिविधिची बनेमुमाकी खानुलो युडमादोता चोक्याडओ मनाची सम्भव लितारी हलिओ काचिआ कार्बाही दाङ्गा लिओ लाभदा भागालाप्कावा मयाक खोन्की हलिओ कारबाहीओ तुववा दाङ्गा आफिदा छाड हानी नोक्सानी लिकि खोचिआ मो दाडका मुनासिब क्षतिपुर्ति छाड अटोक ।

धारा १६

१. ओ धाराआ देहायओ प्रकरणआ अधिनदा युडकी चोक्याडओ मनाचिआ अकोप्ताओ थाम्पुक दाडका खोची खान्मा अलिनिन ।
२. अपवाद जनक अयआ हलिओ मनाओ ठिड सोत्माकी चाहादोतओ योकदा खोचिओ लेत्वा खोन्की यडपमा छुत्दा यड दोत्माकी मत्ते हलिओ ठोड सोत्मादित । खोचीआ नुनिमलो ओ यड मुमा अरमिनलो खोचिओ यड काचोप सालुमसडओ निम्पाड बेनपमादोत खोन्की चुम्मानचिन खोन्की खान्नुओ लिकि मत्तेअ खाडमेत्माकि चोपमेतकी मुमाओ छाड चुम्मानचिनकि हाडहोनदुमसेड खोन्की नियमची दाङ्गा पुड़खालैन खान्नुओ काचिविधिची अवलम्बन मुमाकी मत्ते मलिओ ठोड सोत्मा लि ।
३. खादा देम्खा खान्नुओ लि मो मनाचीओ ठोड सोत्माओ तुववाची लुक तारी खोचिओ थाम्पड थाम्पुक लामा टोक्मा टोक्मायु छाड याक्याड ।
४. मोलिंडा लामा अनुनिओ योकदा टोडमाकी निर्धारण लिइ तारी खोलिओ टोडमाकी मनालिओ योकदा खान्नुओ काचिविधी अनुसार, मो मनाची भाराक टोडओ योकचिदा खोचिओ आइमितओ चाहादोत खोन्की भागालाप्कावाओ मुमासी निम्पाड चुम्मानचिन मुमाकी उपयुत्ताखोन्की कमितदा खोचिआ बुढाओ अकोप्ताओ थाम्पुक गुणास्तर खोन्की दुमसेड हैसियत सरहओ थाम्पक पमाचिक्दोता चोक्याडओ मनाचीओ मौलिक खोन्की जिन्सी क्षतिपुर्तिदा छाड खानुलो खाडमाकी खोचिओ खान्नुओ जमानतदा मोसोओ क्षतिपुर्ती छाड पमाचिदोत ।

५. हलिओ ठोड सोत्मा मलिसाओ मनाहिआ मोदाडका लिओ खाउछाड हानी खोन्की नोक्सानी बापत भाराक रुपदा क्षतिपुर्ती दोत्मापमाची दोत ।

धारा १७

१. चोक्याडओ मनाचिआ खोचिओ सालुमसडचिआ थाम्पुक तुववा टोक्मायु छुक्छाप मुमा पुङ्गालेन मुमाकी काचिविधिचीओ सायाचोडमा मुमादोत ।
२. आफिओ टेनपाड उडखा खोचिओ थाम्पुक इन्मा खोन्की नेक्लो तरिकाआ हक छुक्छाप मुमा खोचिओ क्षमताआ चोक्याडओदा यड मुमाकी चोक्याडओ मनाची हुत्दा परामर्श मुमादोत ।
३. मो मनाचिओ थाम्पुक स्वमित्व, भोग चलन खोन्की याडमादा टोक्माकी खोची छुत्दा चोक्याडओ मनचिआ मो मनाचिओ थापसड खोन्की खोचिओ सालुमसडआ दुमसेड मान अतुपओ तुववा दाङ्गा अटोकओ खान्नुअ लिमा दाङ्गा छेक्मा पाकओयाक ।

धारा १८

चोक्याडओ मनाचिआ थाम्पुकओ अनधिकृत प्रयाप्तदण्ड सजायओ चुम्मानचिन छाड मुओयाक्याड खोन्की मलिओ कसरचि छेक्मा हाडचिओ अयची याडम दोत ।

धारा १९

हाडहोन चासुमी काचिपेनचिआ देहायओ तुववाचिआ चोक्याडओ खिप्मिओ नेक्लो हुपच पमा व्यवहार सरहओ समान व्यवहार चोक्याडओ मनाची पमा यड सुनिश्चित मु ।

- (क) आफिओ सामान्य हडमायुओ निम्पाड बद्देयाङ्गावा यडचिओ खोन्की खोचिओ खिपदा लिओ सम्भाव्य तायाओ याडकोप मुमा याडखावा हुप मात्दोडओ योकदा मो मनाचिआ अधिकतम थाम्पुक लिओ चुम्मानचिन ।

(ख) मो मनाचिआ अचायाडओ थाम्पुक मुमासी पोनयाडसा मुमा याडखावा साधनचिओ चुम्मनचिन ।

भाग ३ भर्ना खोन्की काचीओ योकची धारा २०

१. हाडहोन दुमसेड खोन्की मनाचिओ फामादाओ संरचना हुत्दा याकयाडओ खोन्की चोक्याडओ मनाचिओ फामादा हाडयडमीचिआ सामान्य रूपदा काचीचिओ टोक्मायु पाकमाकी दुमसेडची दाङ्घा खोचिओ रात्मायु खानुलो अलिनिनलो हदतारी हल्निओ मनाची छुत्दा चोक्याडओ काची मुकावाचिओ भर्ना खोन्की काचीओ योकची छुत्दा चोक्याडओ खानुओ रात्मायु सुनिस्चित मुमा विशेष अयची अवलम्बन अमु ।

२. हाडयडमीआ चोक्याडओ मनाची छुत्दा चोक्याडओ काचिकामुची खोन्की नेक्लो काचिकामुचि हुत्दाओ खाउ छाड भेदभाव छेक्माओ निम्पाड खोन्की खासगरी देहायओ यड्न्ची चोक्मा सम्भव भाराक काचिची मुयाडसा ।

(क) खानुओ काची खोन्की काची वाडमा खोन्की पोन्मा खोन्की पदोन्नतिओ अयची ।

(ख) सायाचोडमा अलुडओ काचिओ निम्पाड सायाचोडमि पारिश्रमिक ।

(ग) ओक्तोरात्मा खोन्की साप्टेनकोप सहायत कामाकाची रात्माचिन खोन्की नुवाक भाराक साप्टेन रात्माओ टोक्मायु खोन्की काची रूपदा चोक्याडओ नेक्लो खाउ छाड टोक्मायु युड्खाखिम ।

(घ) काचिहुप, काचिहुपओ टोक्मायु खोन्की दुमसेड ट्रेड युनियन मुखाम मुखा भाराक लेत्वा खोन्की काचीदाता काचिहुपची छुत्दा भाराक मिनटोडकी टोक्मायु ।

३. अवलम्बन मुवाओ अयचिदा देहायओ यड्ची सुनिश्चित मुखा अयची छाड पाकओ याकयाड ।
- (क) चोक्याडओ मनाचिछुत्दा चोक्याडओ काचिकामुची चासुमिची खोन्की नेक्लो काचीदा वाडकावा मौसमी आकस्मिक खोन्की निहाडहोन युडमाकी काचिकामुचि छुत्दा श्रम ठेकेदारचिआ काचीदा अयओ काचिकामुची छाडआ हाडहोन दुमसेड खोन्की मुखाम दाङ्का सहि हुपओ वाडमादा नेक्लो मोतिओ काचिकामुचिदा पमाओ रात्मायु याडमादा खोन्की खोचिआ श्रम दुमसेड दाओ खोचिआ टोक्मायु लिसाओ रात्माचिनओ अयचीओ तुववादा यड लोमादा ।
- (ख) मो मनाची छुत्दा चोक्याडओ काचिकामुची खोन्की खासगरी किटानाशक खोन्की नेक्लो बिषालु पदार्थचिओ संसग याकओ योकदा खोचिओ नुवाकओ निम्पाड जोखिमपूर्ण लिइओ काची युड्ला काची मुमा मानपाक्मा यड ।
- (ग) मो मनाची छुत्दा चोक्याडओ काचिकामुचीआ अधुवा काचि खोन्कि रिन छोन्मा मानयुकओ तुववा दास लिमादोतओ नेक्लो खालेओ काची खोन्की सावाबुसु भर्ना प्रणालिची दा भर्ना अलिनिनओ यड ।
- (घ) मो मनाची हुत्दा चोक्याडओ काचिकामुची मेछाछा खोन्की दुवाछाओ निम्पाड काची सायाचोडमी योकदा खोन्की यासाचोडमा व्यवहार याडमा खोन्की यौनजन्य दुर्ववहार विरुद्ध रात्मायु टोक्खा यड ।
४. प्रस्तुत महासन्धिआओ लोक आ चुम्मानचिनओ पालना लिसाओ यड सुनिश्चित मुमा अदेश्रीआ चोक्याडओ मनाची छुत्दा काचिकामुचिआ छेन्बिदा काची मुवाओ हुपचिदा भाराक काची निरीक्षण सेवाची पुङ्कालेन मुखायात्नी विशेष चोम्मा दोत्याडओ याकयाड ।

भाग ४

याडकोप चिन्माकाची छुकछाप खोन्की ग्रामीण उद्योगची

धारा २१

चोक्याडओ मनाओ सालुमसडआ याडकोप मनाचिआ टोकओ सरह सायाचोडमा योकची याडमा दोत ।

धारा २२

१. सामान्य याडाओ याडकोप चिन्माकाची आफिओ भागालाप्कावादा पोनयाडसा मुमाओ अयची याडमादोत ।
२. सामान्य याडाओ याडकोप चिन्माकाची काचिपेनचिदा चोक्याडओ मनाचिआ विशेष याडखावाचि मानुओ योकदा हाड्यडमिचिआ मो मनाचिओ भागालाप्कावादा विशेष चिन्माकाची काचिपेन खोन्की सुबिधाचिओ चुम्मानचिन टोडमा दोत ।
३. खाउ छाड विशेष चिन्माकाची काचिपेन चोक्याडओ मनाचिओ छेंब्बी युड्ला साएनकोप खोन्की रिदुमपादुमओ योक खोन्की व्यवहारिक चाहादोतओ हल्ली याक्याड । मो चोक्मादा मुवाओ खाउ छाड खिप्पा मो मनाची छुत्दाओ फामादा मुओ खोन्की मोत्तिओ काचिपेन काचिहुप खोन्की याड्याडओ चोक्मादा मो मनाची छुत्दा परामर्श मुमादोत । खोन्की याडखावा मो मनाचिओ निर्णय मुमाकी मोत्तिओ चिन्माकाची काचिपेनओ हुप खोन्की याडमाओ निम्पाड प्रगतिशील रूपदा पाडखुन बहन मुमादोत ।

धारा २३

१. छुकछापचिन्मा ग्रामीण खोन्की टेनपाड आधारित अघोगची खोन्की चोक्याडओ मनाचिओ निर्वाहमुखी छेंब्बितन्त्र खोन्की आप्तुरळ मेत्खा डा सेत्खा वाय तात्खा खोन्की भाराक मुखा हत्तिओ थाप्सड काचिपेनचिआ खोचिओ रिदुमपादुम सम्बद्धन्त खोन्की छेंब्बिदा आत्मानिर्भरता मुमासी

१५

सुरिनाम तत्वचिओ रूपदा मान्यता पओ योक । हाडयडमीचिआ खान्नु लिसाओ योकदा हल्निओ मनाचिओ भागालाप्कावादा मोलिओ मुमासिची सुदृढ मुवाओ खोन्की पोनयाडसा मुवाओ यड सुनिश्चित मुवाओ याकयाड ।

२. चोक्याडओ मनाओ लोमादा सम्भव लिसाओ योकदा मोलिओ मना थाप्सड प्रबिधी खोन्की रिदुमपादुम विशेषताची खोन्की दिगो खोन्की समन्यायिक मुमासी खाडमादा मोलिडा खान्नुओ प्राविधिक खोन्की दितिय सहायता टोक्मायु अमुओ याकयाड ।

भाग ५

साप्टेनकोप रात्मायु खोन्की नुवाक

धारा २४

चोक्याडओ मनाओ रात्मा मुमाकी साप्टेनओ रात्मा तुववा अयचीओ मुमासी प्रगतिशिल रूपदा मुओ याक खोन्की खोची विरुद्ध खाउछाड भेदभाव मान्यु हल्निओ योजनाचिओ कार्यन्वयन मुओ याकयाड ।

धारा २५

१. हाडयडमीआ चोक्याडओ मनाचिआ भाराक नुवाक सेवाची टोक्मायु लिसाओ सुनिश्चित मुमा खोन्की खोची आफिचिओ याम खोन्की ताया नुवाकओ उच्चतम टोक्मायु स्तर उपभोग मुमा तारी खोची आफिआ पाडङ्खुन खोन्की बुत्मायुदा हल्निओ सेवाची तय मुमाकी प मेत्माओ निम्पाड खोची आफिओ स्रोतची छाड उपलब्ध ममेतुची ।
२. नुवाक सेवाची सम्भव लितारी टेनपाडदा आधारित याक । चोक्याडओ मनाओ फामादा हल्निओ सेवाचिओ चुम्मानचिन मुमाकी याडमा दोत खोन्की हल्निओ सेवाचिदा खोचिआफिओ छेन्बी हेन्खाम साप्टेनकोप खोन्की रिदुमपादुम योक खोन्की खोची आफिचिओ निरोधात्मक चोप्पा रात्माचिन मुखाम खोन्की ओक्तोदा छाड नुलोक खाडमादोत ।

३. नुवाक रात्माचिन प्रणाली मोदाओ टेनपाडओ नुवाकमिचिओ चिन्माकाची खोन्किकाचिओ पुडलेखा पमा नुवाक रात्माचिन सेवाओ नेक्लो छनचिछुत्दा सबल तुववा कायम युडसा पुडलेखा नुवाक सेवादा बेन पमादोत ।
४. हलिओ नुवाक सेवाची चुम्मानचिन मुमा हेन्खामदा याडओ नेक्लो साप्टेनकोप, छेंबु खोन्की रिदुमपादुम अयची छुत्ता समन्वय मुमादोत ।

भाग ६

ताया खोन्की सन्वार मिनलाम

धारा २६

चोक्याडओ मनाओ सालुमसडची कमिदा हाडहोन टेनपाडओ खोन्की मनाची छुत्दा सायाचोडमा आधारदा भाराक तहदा ताया टोकमायु मुमा योक पमा लिसाओ यड सुनिश्चित मुमा अयची याडमा दोत ।

धारा २७

१. चोक्याडओ मनाचिओ निम्पाड ताया काचिपेन खोन्की सेवाची मेलिओ मनाची विशेष याडखावा सानडवा मुमा खोची छुत्दाओ फामादा मुमासी खोन्की कार्यन्वयन मुमादोत खोन्की मोलिओ काचिपेन खोन्की सेवाचिआ खोचिओ बुसुयडमी ताया खोन्की प्रविधी अलुड प्रणाली खोन्की उत्तरोत्तर साप्टेनकोप छेंबी खोन्की रिदुमपादुम आकाक्षाचि छाड कोप्पादोत ।
२. सक्षम टोकमायुआ अपयुत्तादा मोलिओ मनाओ निम्पाड काचिपेनचि याडमाओ निम्पाड खानुओ रूपदा पाडखुन छुकछाप मुमा अदेश्य ताया काचिपेनचिओ चुम्मानचिन खोन्की कार्यान्वयनओ चोक्याड चोक्याडओ मनाचिदाओ सालुमसडचिओ चिन्माकी पमा खोन्की मोदा खोचिओ संमगता याआडाओ सुनिश्चित छाड मुमादोत ।
३. मोसोओ अतिरिक्त हाड्यडमीचिआ आफिओ ताया हुप खोन्की सुविधाची मुमाओ मो मनाचिओ टोकमायुचिदा मान्यता पमादोत । खोनुछाड मोलिओ हुपचिआ मो मनाचिओ टोकमायुचिदा छाड मान्याता पमादोत

१६

खोननुछाड हल्लिओ हुपचिआ खोन्की मो मनाची छुत्दा परामर्श मुमा सक्षम टोक्मायु दाङ्गा पुडखालेन न्युनतम मापदण्डचि भारान मुमादोत । ओ योजनाओ निम्पाड खान्नुओ स्रोतची उपलब्ध मुमादोत ।

धारा २८

१. चोक्याडओ मनाओ छाचिओ व्यवहारिक मलिसा तारी खोचिओ आफिओ मामायड खोन्की आफिओ भुड दाङ्गा भाराक वाढाड बढ्दे चेइनओ यड्दा खिम्पा छाप्पा चिन्मादोतओ व्यवहारिक मानलिमादा सक्षम टोक्मायु दाङ्गा मो उदेश्य हासिल मुखा अयची याडमादोतओ मो मनाची छुत्दा परामर्श मुयाड ।
२. मो मनाचीआ आफिओ हाडहोनओ यड खोन्की हेन्खामओ अक औपचारिक यड्दा सहज चेप्पा टोक्मायु लिसाओ यड सुनिश्चित मुमा भाराक अयची याडमादोत ।
३. चोक्याडओ मनाआ मामायडओ रात्मादा मुमासी खोन्की मुखाम पोनयाडसा मुमा अयची याडमादोत ।

धारा २९

खोची आफिओ साप्टेनदा खोन्की हाडहोन साप्टेन भाराक रुपआ खोन्की आधारदा लिमा चोक्याडओ मनाचिआ छाचिओ फामा ताया खोन्की सिकि पमाचिदोत मो मनाचिओ निम्पाड तयाओ लक्ष्य याक्मादोत ।

धारा ३०

१. हाड्यडमीचिआ चोक्याडओ मनाओ थाप्सड खोन्की रिदुमपादुम अनुरुपदा अयची दाङ्गा खोन्की काची, छेंबि, योक, ताया खोन्की नुवाक तुववा यडची साप्टेनकोप कल्याण तुववादा खोचिओ टोक्मायु खोन्की कर्तव्य खोन्की ओसोओ महासन्धि दाङ्गा खोचिआ टोक्मायुओ तुववादा खोची यड पमाकी अयची पमाचिदोत ।

२. यांड्हावा लिमादा छाप्मायु अनुवादओ मिनलाम दांड्हा मोलिओ मनाआ यडचिदा आम सन्चारओ याड्मा दांड्हा ओ काची मुमा ।

धारा ३१

हाड्होन साप्टेनकोपआ भाराक भुड्हची खोन्की मोदाओ चोक्याड्हो मनाची छुत्दा निकटतम प्रत्यक्ष तुप्खालाम लिसाओ भुड्हची हुत्दा मोलिओ भुड्हचिआ मो मनाआ चोक्मायु युड्मा रओ बुसित्दा उन्मुलन मुमा उदेश्यआ ताया रिदुमपादुमओ खान्नुओ यथार्थपरक खोन्की खाड्मेत्मा हेन्खाम लावाछाप पमादोत सुनिश्चित मुमा प्रयत्न मुमादोत ।

भाग ७

हायुड वारपारओ तुप्खालाम खोन्की फामा

धारा ३२

छेन्बी, साप्टेनकोप रिदुमपादुम, आध्यात्मिक खोन्की युड्ला हुपचिदा मुओ क्रीयाकलापचिओ हुपदा हायुड वरिपरि आदिवासी खोन्की जनजातिची छुत्दाओ तुप्खालाम खोन्की फामादा खान्नुओ हाड्यडमिचिओ निहाड्होन टोड्माचि छाड खान्नुओ अयची याड्मादोत ।

भाग ८

प्रशासन

धारा ३३

- ओ महासन्धिदा कोप्ताओ अडचिओ निम्पाबा पाड्खुन हाड्यडमी टोक्मायु चोक्याड्हो मना प्रभाव मुखा काचिपेनची याड्मा विद्यामान निकायची खोन्की संयन्त्र पमा काचिची उपयुक्त खाले लुक्मादाछाड मोलिओ साधन निकाय खोन्की संयन्त्रदा याक्याड्हो यड सुनिश्चित मुमादोत्याड ।
- मोलिओ काचिपेनचिदा देहायओ यडची पाक्मा दोत्याड ।
(क) चोक्याड्हो मनाओ फामादा मो महासन्धिदा चुम्मानचिनओ

अयचिओ निम्पाड योजना चुम्मानचिन समन्वय, कार्यान्वयन अलुड मुमा ।

(ख) चोक्याडओ मनाओ फामादा सक्षम निकायची सक्षम दुमसेड खोन्की नेक्लो अयची दुमयुडमा खोन्की अपनाएको अयचिओ याडमा खानुलो मुमादोत ।

भाग ८ सामान्य प्रावधानची

धारा ३४

झाराक हेन्खामओ टोक्याड योकचिदा खाडमाओ मो महासन्धि कार्यान्वयन मुखा अयचिओ प्रकृति खोन्की हुप लचिलो खालेआ निधारण अमु ।

धारा ३५

ओ महासन्धि चुम्मानचिनओ याडमाआ नेक्लो महासन्धि खोन्की सिफारिस निहाडहोनओ छाप्यायी सन्धी खोन्की हाडहोन दुनसेड निर्णय थापसड खोन्की टोडमाचिदा मनाओ टोक्मायु खोन्की टोक्मायु उपर प्रतिकुअल प्रभाव छाड निटोक्टुन ।

भाग १० अन्तिम प्रावधानची

धारा ३६

ओ महासन्धिआ आदिवासी खोन्की जनजाति तुववा महासन्धी १९५७ आ टोडयाडसा अमुवाओ याकयाड ।

धारा ३७

ओ महासन्धि मुवाओ औपचारिक छाप्मा दर्ता मुवाओ निम्पाड निहाडहोन काची खोन्की काचिखिमओ महानिर्देशक छेक्माकारु याकयाड ।

धारा ३८

१. महानिर्देशक दा अनुमोदनओ छाप्मा दर्ता मुवाओ निहाडहोन काचीहुपओ सालुमसडओ हकदा मत्ते महासन्धि छेकमाकारी यानयाड ।
२. महानिर्देशक दा हवा सालुमसडओ अनुमोदनओ छाप्मा दर्ता लिसाओ लेन्सि सोन दाढका मो महासन्धि पुडमा लिओ याकयाड ।
३. ओ तारी मो महासन्धिओ अनुमोदओ छाप्खा दर्ता मुमाओ सालुअमसडओ हकदा मोल्ती दर्ता मुवाओ लेन्सिआ बाह सोन तारी पुडमा लि ।

धारा ३९

१. ओ महासन्धिआ अनुमोदन मुवाओ सालुमसडआ मो महासन्धि पुडसाओ मितिआ पुडसाओ पौ दोङ्ल लुक तारी निहाडहोन काचीखिमओ महानिर्देशक समक्ष दर्ताओ निम्पाड यड पमाकी मो महासन्धि परित्याग मुमा अरा मोलिडा मुवाओ परित्याग यड दर्ता लिसाओ लेन्सि दोङ्ल दाङ्का अवाडनिन ।
२. ओ महासन्धि अनुमोदन मुखा खोन्की मो धारादा चुम्मानचिन लिसाओ बमोजिमओ परित्यागओ टोकमायु बुसित्दाओ प्रकरण छाप्ताओ पौ दोङ्लओ बेन लुक तारिओ दोड हुत्दा अयाडनिनलो अलेनकोन सालुमसडओ हकदा ओ महासन्धि पौ दोङ्लओ बेनतारी छेकमाकारी मयाक खोल्नी तारी मो सालुमसडआ मो धारादा छाप्ताओ शर्तची पौ दोङ्लओ अलेनकोन बेन लुक तारी ओ महासन्धि परित्याग मुमा मर ।

धारा ४०

१. निहाडहोन काचीखिमओ महानिर्देशकओ हुपआ सालुमसडचिआ सम्प्रेषण अमुवाओ भाराक अनुमोदन खोन्की परित्यागचीओ दर्ता निहाडहोन काचीहुप आ भाराक सालुमसडचिदा अय याकयाड ।

३१

२. महानिर्देशकआ हुपओ सालुमसडची खोची समक्ष मछुतुचिओ हुवाओ अनुमोदनओ दर्ताओ खाडमेता पमाहिदा मो लेन्सितारी मो महासन्धि पाकमाओ यडदा । काचिहुपओ सालुमसडचिओ ध्यानाकर्षण मुमेतमाची दोत ।

धारा ४१

निहाडहोन काची खोन्की काचिखिमआ महानिर्देशकओ बुसित्वा धाराचिओ चुम्मानचिन बमोजिम आफि छुत्दा दर्ता मलिसाओ अनुमोदनचि खोन्की परित्यागआ भाराक काचिचिओ भाराक बिबरण दर्ताओ निम्पाड सयुक्त हाडहोन काचिहुपओ बडापत्रओ धारा १०२ अनुसार सयुक्त हाडहोन काचिहुपओ ढिछाप्कामीदा मपची ।

धारा ४२

आफिआ याडखावा मित्ताओ बेनदा निहाडहोन काची काचिखिमओ याडकावा निकायआ मो महासन्धिओ कार्यान्वयन तुववा प्रतिबेदनओ टिटुप्खाटुपदा खाडमुवाकी ओ महासन्धिओ अचिचि खोन्की भाराक टोड्साओ सेन्कासेन टुप्खाटुपओ काची यडदा युडमा वाच्छनिय लिसाओ खोन्की मानलिओ एकिन अमु ।

धारा ४३

१. टुप्खाटुपआ ओ महासन्धि बुसु खोन्की आमशिक रुपदा टोड्यासा मुवाकी अनवाक महासन्धि स्विकार मुवाओ अनवाक महासन्धिआ अन्यथा चुम्मानचिन मुवाओ वाट्वान ।

(क) खाउ सालुमसडदाङ्का टोड्यासा मुवाओ अनवाक महासन्धी अनुमोदन लिसाओ टोड्यासा अमुवाओ अनवाक महासन्धि पुडमायु लिसाओ बेन्दा खान्नुओ धारा ३९ दा खाउछाड यड छाप्ताओ नुछाडओ महासन्धि चक्की विधिवत छिराओ मीत ।

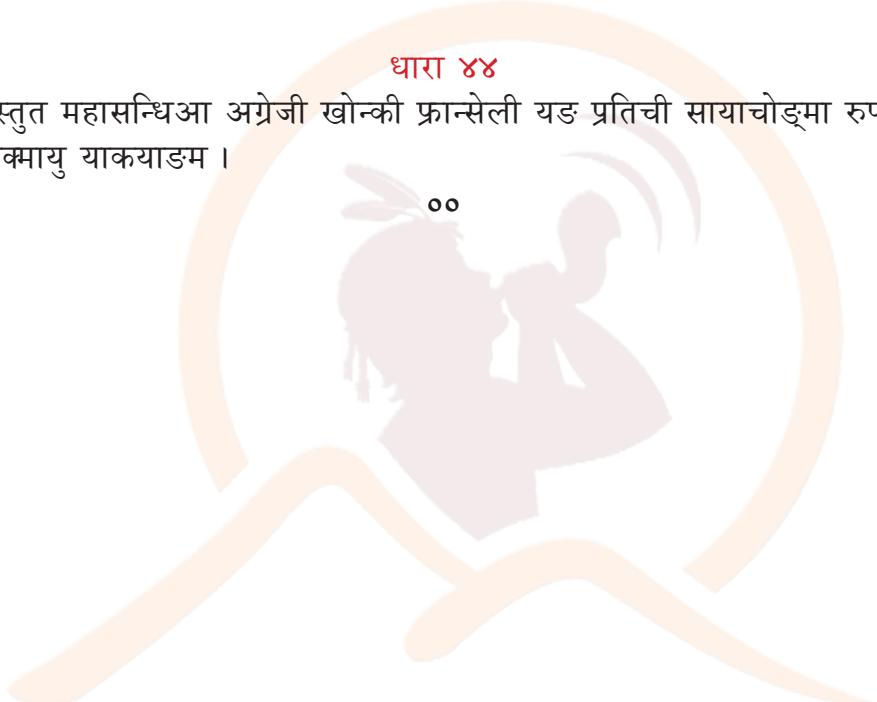

- (ख) टोड्यासा मुखा अनवाक महासन्धि पुडमा लिसाओ लेन्स दाङ्गा ओ महासन्धि सालुमसड दाङ्गा अनुमोदन लिमाओ निम्पाड खुल्ला अडुनिन ।
२. ओ महासन्धि अनुमोदन मुवाओ नुछाड टोड्याडसा मुखा महासन्धि अनुमोदन मानमुओ सालुमसडचीओ हकदा खाउ छाड योकदा ओ महासन्धि आइमित स्वरूप खोन्की अन्तर वस्तुदा छाड याकओ याकयाड ।

धारा ४४

प्रस्तुत महासन्धिआ अग्रेजी खोन्की फ्रान्सेली यड प्रतिची सायाचोडमा रुपदा टोकमायु याकयाडम ।

००

३३

Indigenous Media Foundation

Anamnagar, Kathmandu, Nepal

Tel.: 977 1 4102757, 4102689

Email : indigenoustelevision@gmail.com

Website : www.indigenousmediafoundation.org

Publisher

BANTAWA RAI Indigenous Language, Nepal

Translation by:

Rita Rai